

Относно оспорването на припознаването от дирекция „Социално подпомагане” и прокурора

Красимир Димитров

The Subject of this opinion is the interpretation of the provision of art. 66, para. 5 of the Family Code / FC / providing legal opportunity to challenge affiliation in court by a claim within one year of its execution by Directorate "Social Assistance" at the current address of the child and the prosecutor. The author expresses his position on the problems encountered in the practical application of the rule, proceeding not only from the position of a university professor, but also as an expert in the National Assembly, directly participated in the preparation of any changes in the current Family Code, including in the matter of origin.

I. Предмет на настоящия доклад е тълкуването на разпоредбата на чл. 66, ал. 5 от Семейния кодекс /СК/, предвиждаща правната възможност припознаването да бъде оспорено по съдебен ред чрез иск, предявен в едногодишен срок от извършването му, от Дирекция „Социално подпомагане” по настоящия адрес на детето и от прокурора. Авторът изразява своята позиция по проблемите, възникнали при практическото прилагане на правната норма, изхождайки не само от позицията си на университетски преподавател, но и като експерт в Народното събрание, пряко участвал в изготвянето на всички промени в сега действащия СК, включително и в материята на произхода.

II. Оспорването на припознаването има интересна законодателна история в българското семейно право. Без да се връщам далеч назад в годините, само ще отбележа, че в Семейният кодекс от 1985 г. се предвиждаше твърде широка легитимация за оспорване на припознаването - по административен и по съдебен ред. В неговия чл. 38 се допускаше то да бъде оспорено от всяко трето лице, което има правен интерес. Това беше единственото овластяване на трети заинтересувани лица да предявяват по своя инициатива иск в материята на произхода. Законодателният мотив беше свързан с обстоятелството, че припознаването като едностранно волеизявление не се съпътства с никакви доказателства от страна на припознаващия и липсва контрол за неговата истинност в процедурата.

С изменение на СК от 2003 г. (ДВ бр. 63 от 15.07.2003 г.) за първи път в нашето семейно законодателство беше въведено задължение на длъжностното лице по гражданското състояние да съобщава на държавен орган за извършено припознаване – Агенцията за социално подпомагане. Това задължение беше пряко свързано с предвидената нова възможност за оспорване на припознаването – от Агенцията за социално подпомагане и от прокурора. Определено можем да кажем, че през периода 2003 – 2009 г. СК допускаше най-широката възможна легитимация за оспорване на припознаването по съдебен ред, извън традиционно предвидените правила за оспорване от другия родител на детето и пълнолетното дете.

В първоначалната си редакция СК от 2009 г. застана на принципа, че не следва да се допуска толкова сериозно вмешателство в строго личните отношения на произхода. С аргумента, че не трябва да се внася несигурност относно действието на припознаването, установяващо произхода и в семейноправното положение на детето, отпаднаха хипотезите припознаването да бъде оспорено от Агенция за социално подпомагане, прокурора, както и от всяко трето лице, имащо правен интерес.

С изменението на СК от 2010 г. (ДВ бр. 100 от 2010 г.) частично беше възстановено правилото на отменения чл. 38 от СК от 1985 г. Допусна се отново възможност припознаването да бъде оспорено по съдебен ред, но не от Агенцията за социално подпомагане, а от Дирекция „Социално подпомагане” по настоящия адрес на детето и от прокурора чрез иск, предявен в едногодишен срок от извършването му. Процесуална легитимация на третите лица с правен интерес не беше предвидена.

III. Анализът на действащата уредба води безспорно до извода, че законодателят е дал приоритет на принципа на стабилност на произхода и на ограничената правна легитимация за оспорването му по исков ред. Това кореспондира с прогласеното в чл. 3 от СК право на всяко лице да има установен произход и семейство. Като резултат от това бе изключена възможността третите лица да предявяват иски за оспорване на припознаването.

Същевременно обаче, в действащия СК са гарантирани и други два изключително важни принципи – принципът на истинност на произхода и принципът на особена закрила на правата и интересите на детето.

Гаранция за принципа на истинност е възможността да се оспорва припознаването по административен ред от родителя, който е известен и навършилото 14 /четринадесет/ години дете. СК от 2009 г. за първи път в историята на българското семейно право предвижда специална дееспособност на непълнолетните деца, които могат самостоятелно да оспорват припознаването. При действието на стария СК длъжностното лице по гражданското състояние съобщаваше за припознаването на припознавания, само ако е навършил пълнолетие и респективно само пълнолетните можеха да оспорят припознаването извънсъдебно.

Когато припознаването е малолетно, то може да оспори припознаването по съдебен ред до една година от навършването на пълнолетие или от узнаването на припознаването, ако узнаването е станало по-късно (чл. 66, ал. 4 СК). Това е допълнителна гаранция за спазване на принципа на истинност на произхода в строго личните отношения, обвързващи три лица – дете и неговите родители. Поради това съвременният български законодател е изключил възможността трети лица да оспорват припознаването с цел доказване на неговата неистинност. Като способ за установяване на произход, припознаването трябва да бъде насърчавано с оглед избягването на съдебните спорове за установяване на произхода и осигуряване на условия за отглеждане и възпитание на дете в семейна среда.

IV. Основен принцип на семейното право, прогласен изрично в чл. 2, т. 4 от СК е особена закрила на детето. Той е в основата на всички правила относно положението на детето в семейството и отношенията с родителите и другите роднини. Както в СК, така и в Закона за закрила на детето са предвидени множество правила относно осигуряване закрилата на висшите интереси на децата. Овластени за това са различни държавни и обществени институции. Такъв орган например в материята на осиновяването е предвидения в чл. 94 от СК Съвет по осиновяване към Регионалната дирекция за социално подпомагане, който извършва преценка дали осиновяването е в интерес на осиновявания. Независимо от неговата преценка, Окръжният съд допуска осиновяването, ако е в интерес на осиновявания (чл. 97, ал. 2 от СК).

В материята на произхода са налице строго лични отношения, поради което няма и не може да има такива органи. Никой не преценява, а и не може да преценява дали са защитени интересите на детето в процедурата за извършване на припознаване. Измененията в СК от 2010 г., с които се възстанови възможността да се оспори припознаването по съдебен ред от Дирекция „Социално подпомагане“ и прокурора бе законодателно мотивирано с обстоятелството, че така се осигурява особена закрила на интересите и правата на припознатото дете. Тези два органа, които са натоварени с публичноправни функции по защита на обществения интерес и по-конкретно в случая със защита на правата и интересите на детето, могат да оспорват припознаването, когато то не е в интерес на детето, поставя го в риск и създава опасност от възникване на неблагоприятни последици за него. Разбира се, ако прецени, че е по-подходящо Дирекцията „Социално подпомагане“ може не да оспорва припознаването, а да предприеме подходящи мерки, предвидени в Закона за закрила на детето. Прокурорът няма такова правомощие. При всички случаи обаче, интересът на детето и защитата на неговите права е абсолютно необходима

предпоставка, за да бъде упражнено правото на иск по чл. 66, ал. 5 от СК от Дирекция "Социално подпомагане" и от прокурора.

Трябва да се има предвид и едно друго важно обстоятелство. Приложното поле на чл. 66, ал. 5 от СК не се разпростира върху всички случаи на припознаване. Разпоредбата не се прилага, когато се припознават лица, навършили пълнолетие. Този извод е безспорен, защото няма никаква правна логика длъжностното лице по гражданското състояние да съобщава на Дирекция „Социално подпомагане“ и респективно тя, както и прокурора да могат да оспорват припознаването на навършили 18 /осемнадесет/ години лица. Това излиза извън тяхната компетентност. Същият извод би могъл да се направи, и когато се припознават починали лица, които са оставили низходящи.

Нормата на чл. 66, ал. 5 от СК се прилага само, когато става дума за припознаване на ненавършили 14 /четирнадесет/ години лица. Те обаче, както беше изтъкнато по-горе, могат самостоятелно да оспорят припознаването по съдебен ред относно неговата истинност до една година от навършване на пълнолетие или от узнаване на припознаването, ако е станало по-късно.

Упражняването на правото на иск по чл. 66, ал. 5 от СК от Дирекция „Социално подпомагане“ се съобразява и е подчинено на интереса на детето, като при вземане предвид висшите интереси на детето, може да не бъде зачетен интереса на родителите. Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) е имал възможността да отбележи, че биологичната реалност не следва да надделява над правната презумпция за бащинство, като националните съдилища следва правилно да идентифицират противоречивите ценности и интереси, като следва да се даде по – голяма тежест на интересите на детето (A.L. v. Poland). Съгласно пар. 75, 76, 77 и 78 от Rozanski v. Poland предоставянето на властите на дискреционни правомощия да решат дали да образуват производство за оспорване на установен с декларация от друг мъж произход поставя изключително важно въпроса как тези власти ще упражнят предоставените им правомощия – „съществуват ли съответни насоки и указания във връзка с упражняването им и дали действително ще изследват задълбочено засегнатите интереси на фона на особеностите на конкретния случай“.

Въпреки динамиката през годините в съдържанието на правната норма, допускаща оспорване на извършено припознаване от трети лица, следва да се отбележи че в Постановление на Пленума на Върховния съд № 5/1979 година са залегнали визираните в последствие в практиката на ЕСПЧ принципи. Върховният съд е констатирал, че при разглеждане на споровете за произход в редица случаи съдилищата са абсолютизирали началото за истинност (кръвна връзка) и са пренебрегвали правила, които допускат като изключение отклонение от началото за истинността. Той е подчертал също така, че наличието на правен интерес от предявяването на иска (морален и др.) следва да бъде доказано с положителни данни по делото. Тази практика е константна и при действието на новия Семейен кодекс от 2009 г.

Както основателно изтъква проф. Ненова, припознаването е извънсъдебен и неконтролируем по същество едностранен, личен формален, декларативен, неотменим акт, с който едно лице заявява, че дадено лице произхожда от него (Л.Ненова, Семейно право на Република България, стр. 94).

В заключение следва да приемем, че тълкуването на чл. 66, ал. 5 от СК води до извода, че прокурорът и Дирекция „Социално подпомагане“ могат да оспорят извършено припознаване на малолетно дете, само когато то не е в интерес на детето, създава опасност за неговото нормално отглеждане и възпитание в семейна среда или застрашава сериозно неговата личност или здраве. Липсата на този правен интерес води до недопустимост на иска по чл. 66, ал. 5 от СК. Евентуалното уважаване на един такъв недопустим иначе иск, би могло да доведе до точно обратния резултат – да накръни законно признатите права и интереси на детето.

За контакти: доц. д-р Красимир Димитров; Катедра «Частноправни науки» на РУ «А.Кънчев»-гр. Русе